

Збирається також археологічний матеріал з певними особливостями в будові чи якимись пошкодженнями в давнину. Черепи доби бронзи, заповнені твердим ґрунтом, краще взяти монолітом. Найпростіший спосіб полягає в тому, що череп обкопується навкруги, трохи підрізається ножем; всі заглиблення на його лицьовій частині заповнюються землею або туго зігнаним папером. Після цього череп загортається у кілька шарів м'якого паперу, обмотується бинтом або шпагатом в різних напрямках. Інші кістки звичайно беруть прямо в папір. Весь матеріал шифрується в польових умовах.

Слід особливу увагу звертати також на збирання дерева і вугілля для аналізу методом C_{14} . Рекомендується їх зсипати за допомогою ножа у чисті поліетиленові мішечки або скляні банки. Брати проби на C_{14} в папір чи вату забороняється. До кожного зразка додають етикетку, і його щільно пакують. Кількість проби для одного аналізу приблизно 200—250 г.

Для визначення віку кургану і часу здійснення його досипок тепер використовуються зразки ґрунту, які аналізуються люмінесцентним способом. Беруться і проби для пилкового та ґрунтознавчого аналізу, що проводиться за спеціальною програмою.

Викладена методика опрацьована на підставі дослідження курганів бронзової доби. Але вона застосовується і при розкопках курганів скіфо-сарматського періоду та середньовіччя. Останні мають лише деякі особливості в деталях (вивчення скіфських катакомб, креліди тощо).

О. В. СУХОБОКОВ

Розкопки городища поблизу с. Волокитине

Під час маршрутної розвідки в басейні р. Сейму нами було обстежено городище VIII—XIII ст. на правому березі р. Клівені у місці її впадіння в р. Есмань за 0,5—0,8 км на захід від с. Волокитине Путивльського району Сумської області.

Городище відоме з 70-х років XIX ст. за матеріалами Д. Я. Самоквасова¹. В післявоєнні роки його обстежував І. І. Ляпушкін і проводив невеликі за обсягом розкопки Д. Т. Березовець².

Пам'ятка складається з городища, селища та могильника часів Київської Русі. Останній зайнятий сучасним кладовищем. За розповіддю місцевих жителів, під час викопування могил вони знаходили «старовинні кістки та якісь прикраси». Отже, можна припускати, що саме на цьому місці був колись давньоруський могильник. На території селища зараз розташоване пасовисько.

Городище міститься на мису, утвореному долиною річки та впадаючими до неї глибокими ярами. З боку дороги досить чітко помітні темні плями напівземлянкових жител, а також шар похованого ґрунту, під яким є прошарки обпаленої глини та дрібні уламки глиняного посуду. Під обривом трапилися кілька уламків кружалної кераміки XI—XII ст., але більшість знахідок становить ліпна кераміка роменської культури.

Площа городища має природний нахил на захід, її приблизні розміри 80×30—35 м. З північно-східного боку збереглися залишки трохи розораного валу і кургану біля нього, розкопаного наприкінці XIX ст. Від рештки мису городище відокремлюється рівчаком, глибина якого становить понад 6 м. За рівчаком розташоване кладовище.

Зачистка обриву в місцях плям підтвердила наявність напівземлянкових споруд роменського часу: вже при зачистці шару похованого ґрунту трапилися в переважній більшості уламки роменського ліпного посуду разом з поодинокими фрагментами кружалної кераміки. Було розчищено напівземлянку «А», частина якої вже завалилася. Під час розкопок вдалося простежити два будівних періоди, причому споруда часів Київської Русі врзалася в роменське житло. Це останнє мало чотирикутну форму, але внаслідок руйнування його обривом визначити розміри житла неможливо. У східному кутку напівземлянки було виявлено сліди зруйнованої пічки, що складалася з так званих конусів-валків, спеціально призначених для склепіння печей.

Стратиграфія розкопаної напівземлянки була такою: під дерновим шаром (0,3 м) йшов темно-сірий, з прошарками обпаленої глини (0,25 м); нижче подекуди помітні прошарки світло-жовтої глини (близько 0,2 м); ще глибше, безпосередньо на материковій глині світло-жовтого кольору, залягає культурний шар товщиною 0,4—0,45 м (рисунок 1, а).

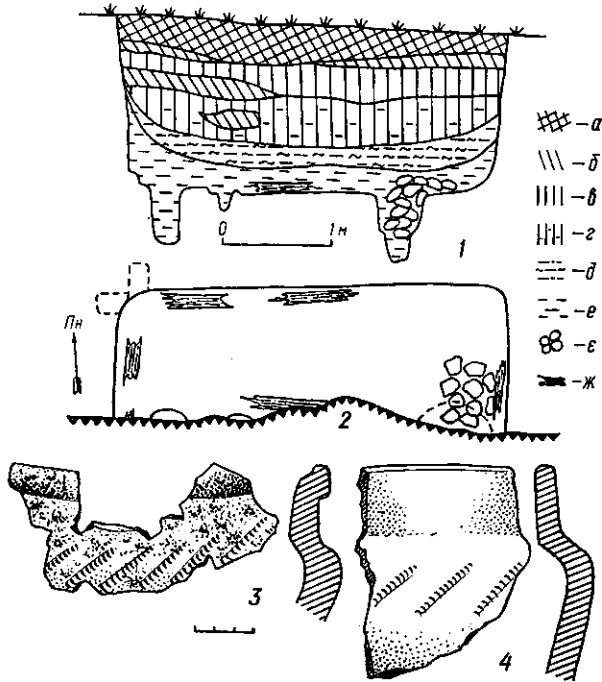
Вздовж довгої стінки житла виявлені залишки деревини. Під час зачистки підлоги простежено рештки зрубу — з'єднані деревини з кінцями, які виступали на 0,25

¹ Д. Я. Самоквасов. Древние города России. СПб., 1873. Приложение, стор. 7—8; його ж. Историческое значение городищ.—Труды III АС, т. 1. К., 1878, стор. 231.

² И. И. Ляпушкин. Днепровское лесостепное Левобережье в эпоху железа.—МИА, № 104. М.—Л., 1961, стор. 247—248; Д. Т. Березовець. Дослідження слов'янських пам'яток на Сеймі 1949—1950 рр.—АП, V. К., 1955, стор. 49—65.

та 0,3 м. Напівземлянка має чіткі контури. Її розміри: довжина по обриву 3,45, глибина 1,45—1,6, ширина незруйнованої частини 1,28—1,35 м. У східній частині житла були ями, заглиблені нижче підлоги на 0,65 м. У західній розчищено ямку від стовпа діаметром 0,2 та глибиною близько 0,4 м (рисунок, 2).

Під час розкопок напівземлянки трапилася виключно роменська кераміка (рисунок, 3, 4). Це дає підстави датувати нижній будівельний період часом в межах VIII—X ст. Конструктивні деталі більш пізньої споруди виявити неможливо, оскільки зали-

План та профіль житла «А» (1, 2) і кераміка з житла (3, 4):

a — дерновий шар, *b* — прошарки обпаленої глини, *в* — культурний шар, *г* — гумусований шар з золистими вкрапленнями, *д* — золиста пляма, *е* — гумусований шар, *ж* — валики з обпаленої глини, *з* — деревина.

шився тільки шар світло-жовтої глини, що свідчить про нівеліровку площадки городища в часи Київської Русі. Таким чином, нижню межу поселення слід відносити до VIII ст., хоч попередні дослідники не виявили споруд роменського часу.

Існування роменського поселення на Волокитинському городищі знаходить підтвердження в матеріалах розташованого неподалік курганного могильника з тілоспа-ленням (хут. Дорошівка), розкопуваного Д. Я. Самоквасовим і Д. Т. Березовцем.